

УДК 82.09:37.091.33(438)

Daria Żok

(Uniwersytet Zielonogórski)

JÓZEF IGNACY KRASZEWSKI – NIEDOCENIONY I ZAPOMNIANY W POLSKIEJ SZKOLE

Edukacja dzieci i młodzieży w zakresie języka polskiego bywa zagadnieniem kłopotliwym. Szczególnie ze względu na założenia w zakresie kształconych umiejętności, przedstawianych wiadomości, omawianych utworów. Pojawia się zawsze pytanie o wyższość jednych treści nad innymi, ważność jednych twórców nad pozostałymi, konieczność znajomości wskazanych utworów. Jakie są zasady doboru tychże treści? Czym kierują się twórcy podstaw programowych? W jaki sposób mierzy się wymiar dydaktyczny, edukacyjny i poznawczy wybranych utworów i nazwisk?

Wątpliwości pojawiają się zawsze, gdy dochodzi do przekształceń w systemie edukacji, gdyż to właśnie on determinuje zmiany w treściach kształcenia. Wtedy też zazwyczaj dochodzi do przesunięć, modyfikacji i do przeorganizowania listy lektur.

Celem niniejszego opracowania jest próba odpowiedzi na pytanie: Jak się czyta Kraszewskiego w szkole? Pytanie postawione kolokwialnie lecz mające w swej formie uzasadnienie: jest ono odzwierciedleniem rozterek nauczycieli języka polskiego, którzy nierzadko stają przed ogromnym wyzwaniem – w jaki sposób prosto i ciekawie zaprezentować uczniom twory i ich autorów, którzy absolutnie nie wpisują się w świat zainteresowań internetowej młodzieży?

Bołączką każdej postawy programowej jest jej rachityczność. Współczesna modzież szkolna musi znać twórców z wielu epok literackich. Podstawy programowe z języka polskiego od kilku dziesięcioleci zakładają obowiązek poznania, rozumienia i dysponowania wiedzą m.in. o takich polskich twórcach jak: Jan Kochanowski, Mikołaj Rej, Daniel Naborowski, Jan Andrzej Morsztyn, Ignacy Krasicki, Stanisław Staszic, Piotr Skarga, Andrzej Frycz Modrzewski, Mikołaj Sęp – Szarzyński, Franciszek Karpiński, Zygmunt Krasiński, Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Cyprian Kamil Norwid, Henryk Sienkiewicz, Bolesław Prus, Maria Konopnicka, Eliza Orzeszkowa. Wymienieni twórcy są reprezentantami epok literackich od renesansu po pozytywizm. Analiza podstaw programowych od lat 90. pozwala zauważyć, że w mniejszym bądź większym stopniu byli oni zawsze obecni w treściach kształcenia języka polskiego. Jedno nazwisko pojawia się i znika z podstaw programowych. Jest to Józef Ignacy Kraszewski.

Krótki biogram

Źródła i opracowania wskazują, że był to twórca o niezwykłym dorobku. „Napisał ponad 220 powieści w około 400 tomach i około 150 opowiadań, nowel, obrazków, a

jest to ledwie połowa spuścizny”- czytamy na portalu culture.pl, wybieranym przez polonistów jako jedno z rzetelniejszych źródeł informacji. „Bibliografie twórczości Kraszewskiego rejestrują ponadto: utwory dramatyczne (ponad 20); tomy relacji z podróży i wspomnień z różnych okresów życia (10); tomy publicystyki społeczno-politycznej (około 10, w tym 5 grubych tomów «Rachunków» z lat 1866-1869; ponad 20 tomów prac naukowych z historii Polski i Litwy, historii literatury i kultury, językoznawstwa i etnografii; tomiki poetyckie (około 20), w tym 3 spore tomy eposu «Anafielas» o dziejach dawnej Litwy; 21 pozycji przekładowych z 5 języków (angielskiego, francuskiego, łaciny, niemieckiego i włoskiego), 42 prace edytorskie i redakcyjne, wśród których są m.in. : dwumiesięcznik «Athenaeum» (1841 – 1851) – 66 tomów, «Gazeta Codzienna» (1859 – 1863, od r. 1862 ukazująca się jako «Gazeta Polska») i drezdeński «Tydzień» (1870 – 1871).”¹

Kraszewski był również dziennikarzem, malarzem, rysownikiem, wirtuozem-amatorem, kompozytorem, uznanym kolekcjonerem rycin, rysunków, medali i grafik. Który z twórców mógł się poszczycić takim dorobkiem, gamą zainteresowań, dokonaniem, zdolnościami?

Był Kraszewski także autorem olbrzymiej, z rozmachem popełnionej serii powieści historycznych pod zbiorczym tytułem „Dzieje Polski”². W jej skład wchodzi 29 powieści dotyczących historii Polski. Serię otwiera powieść „Stara baśń”³, napisana w roku 1876. Pośród powieści jest także cykl powieściowy „Trylogia saska”⁴. Wśród utworów wymienionych przez Wikipedię (do niej w pierwszej kolejności zaglądną uczniowie) w ilości 257, są kolejne, ważne powieści: *Chata za wsią* (1854)⁵ - powieść o nieszczęśliwym cygańskim małżeństwie, *Latarnia czarnoksiężka* (1843–1844) – powieść z akcją osadzoną na Wołyniu z motywem podróży, *Lublana* (1878) – powieść historyczna o czasach przedpiastowskich; *Szalona* (1882) – poruszająca kwestię emancypacji kobiet, *Ulana. Powieść poleska* (1843). Ta ostatnia uważana jest za jedną z najwybitniejszych i najciekawszych powieści polskiego romantyzmu, m.in. ze względu na oryginalne ujęcie motywu miłości panicza i kobiety z ludu.

Kraszewski w podstawie programowej

Kraszewski zdaje się być najpłodniejszym spośród twórców wymienionych powyżej. Jest o tyle wyjątkowy, że twórczością objął dwie epoki literackie:

1. <http://culture.pl/pl/tworca/jozef-ignacy-kraszewski>;

2. Cykl „Dzieje Polski”, powstawał w latach 1876–1889, zaliczany jest do trzeciego etapu twórczości Kraszewskiego;

3. Akcja rozgrywa się w IX wieku, opisuje wydarzenia z okresu tworzenia się państwa piastowskiego, na polu legendarną historię księcia Polan - Popiela;

4. Cykl ten tworzą powieści :1. Hrabina Cosel (1873), 2. Brühl (1874) oraz 3. Z siedmioletniej wojny (1875);

5. Zaliczana do najpoczytniejszych powieści Kraszewskiego, kilkakrotnie była adaptowana na potrzeby teatru, opery i filmu. Została przetłumaczona na język białoruski, rosyjski, francuski, czeski, niemiecki, słoweński i ukraiński;

romantyzm i pozytywizm. Gatunkowo niezwykle różnorodny, mógłby zaspokoić potrzebę w zakresie kształcenia na temat publicystyki XIX wiecznej, poezji, powieści historycznych, nowel, baśni, legend, bajek, powieści obyczajowych czy romantycznych. Mógłby, gdyby obecność utworów Kraszewskiego w podstawie programowej języka polskiego była stała, jak chociażby Krasickiego, Naborowskiego, Szarzyńskiego. O ewentualnej nieobecności Mickiewicza, Słowackiego, Sienkiewicza, Prusa czy Orzeszkowej nie sposób nawet dyskutować.

Dlaczego zatem pozycja Kraszewskiego okazała się tak chwiejna?

Podstawa programowa z roku 2007 dla II etapu edukacyjnego, czyli dla klas IV, V i VI szkoły podstawowej, w systemie sprzed reformy z roku 2017, zakładała znajomość jednego utworu Józefa Kraszewskiego - „Starej baśni”.

W roku 2012, kiedy to po raz kolejny modyfikowano podstawę programową, „Stara baśń” zniknęła z przestrzeni szkolnej a wraz z nią nazwisko Kraszewskiego. Oczywiście nie z podręczników i wiadomości wstępnych o epokach literackich, ale jako przedstawiciel epoki czy gatunku wraz z reprezentatywnym utworem.

Rok 2017 przyniósł następne zmiany w podstawie programowej języka polskiego a wraz z nimi globalną zmianę całego systemu edukacji. Wydłużono cykl kształcenia w Polsce co zachęciło autorów nowej podstawy do wzbogacenia jej o wiele nowych nazwisk i przywrócenie starych. Tym sposobem Kraszewski wrócił do edukacji literackiej polskiej młodzieży. Wprawdzie w zakresie nieco ograniczonym, ale dającym nauczycielom możliwość sięgnięcia po tego twórcę. **W nowej podstawie programowej w zakresie rozszerzonym, w IV etapie edukacyjnym**, czyli w szkole średniej, jako lektura uzupełniająca pojawiła się ponownie „Stara baśń”. Wymieniona została jako potencjalny wybór spośród takich pozycji jak m.in.: „Nędznicy” Victora Hugo, opowiadania Edgara Allan Poe, „Chłopi” tom II Stanisława Władysława Reymonta, „Wieża” Gustawa Herlinga – Grudzińskiego, „Imię róży” Umberto Eco czy „Mistrz i Małgorzata” Michaiła Bułhakowa. Nauczyciel ma obowiązek wybrać na tym etapie kształcenia dwie pozycje książkowe w całym cyklu. Wybór wcale nie jest oczywisty. Mimo ogromnych walorów Kraszewskiego, wymienianych przez liczne opracowania, monografie, biografie, na niekorzyść twórcy przemawiają archaiczne konstrukcje językowe obecne w jego powieściach. Z kolei te właśnie językowe zabiegi warunkują rzetelność każdej powieści historycznej, a w tym przeciwieństwie gatunku Kraszewski był niekwestionowanym specjalistą. Kuriozalność sytuacji podkreśla fakt, iż to Kraszewskiego uważa się za reformatora polskiej powieści, wskazuje ogromny wpływ na te zabiegi konstruowania fabuły powieściowej, które opierały się na rzetelnej obserwacji, zbieraniu materiału dokumentalnego, naukowego. Uważa się, iż powieściopisarstwo Kraszewskiego dało podwaliny późniejszej polskiej

powieści, którą na wyżyny wzniosł m.in. Henryk Sienkiewicz. Powieści historyczne tego ostatniego nie znikają z podstawy programowej. Kraszewskiego – owszem.

Recepcja czytelnicza utworów Kraszewskiego

Na najpopularniejszym portalu zawierającym recenzje książek **lubimyczytać.pl** Józef Ignacy Kraszewski wymieniony jest wraz z 202. pozycjami. Wśród nich są i powieści, i baśnie, bajki, legendy. Niektóre w zbiorach baśni i podań wraz z takimi autorami jak Maria Konopnicka, Henryk Sienkiewicz, Ignacy Krasicki, Artur Oppman. Popularność powieści Kraszewskiego nie pokrywa się z niechęcią do tego autora w szkole. „Chatę za wsią” na swoich półkach umieściło 599 czytelników, 25 pokusiło się o zrecenzowanie dając łączną notę na poziomie 6,77 (na 10).

Oto niektóre z opinii:

• *Wspaniale napisana powieść o smutnym i trudnym temacie biedy i wygnania. A jednak kończąca się przepięknie.. Iza się w oku kręci i serce ściska podczas czytania tej książki, ale warto.. Sięgam po kolejną powieść Kraszewskiego!* **Kachusek**, 2013-09-24

• *Po przeczytaniu zaledwie drugiej z wielu książek Kraszewskiego jednoznacznie stwierdzam, że uwielbiam tego pana! Z ogromną przyjemnością i ciekawością będę sięgać po kolejne jego dzieła. Mistrzowsko narysowane postacie i ciekawa, bajkowa fabuła. Nawet nie zliczę ile razy w ciągu lektury pomyślałam «jak ten Kraszewski potrafi pięknie wszystko opisać i sformułować» Już się nie mogę doczekać czytania kolejnej jego publikacji.* **Gloria81**, 2014-10-04

• *Kopciuszek poślubia księcia, zapada zasłona z napisem « I żyli długo i szczęśliwie». Czy rzeczywiście? Niestety powiedzenie «gdy codzienność wchodzi drzwiami to miłość ucieka oknem» jest jak najbardziej życiowo prawdziwa. Ale to nie jest romansidelko, to rzetelna powieść obyczajowa z oddaniem mentalności ludzkiej. Bezinteresowna zawiść, rasizm, dyskryminacja nadal są motorem działań wielu dobrych ludzi, będących w swoim prawie.* **Efemeryda**, 2017-09-26

• *Jest to powieść, której fabuła nie jest oczywiście najważniejsza. Bardzo ciekawy i pierwszy jest opis fabularyzowany mieszkańców mobilnych polskiego, wołyńskiego, podolskiego krajobrazu – Cyganów. Kraszewski, sam będąc „panem» na wsi nie unika także opowiedzenia przywar owej warstwy przeciwstawiając im przywary gromady chłopskiej. W świecie zaciętości, nędzy, głupoty właściwie nie ma dobrej alternatywy - pozostaje tylko naturalna dobroć człowieka, o której Autor jest przekonany. Książka jest moim osobistym częścią kanonu kultury polskiej, czerpiącej z ludowości i życia na wsi. Nie zawiodą się także czytelnicy romansu i powieści «retro» łowcy ciekawych słów, obyczaju. Najlepszym fragmentem jest ten, gdy córka myśli, że umarła matka śpi. Trwa to jakieś kilka dobry akapitów i jest*

tak przejmujące, że warto przeczytać choćby dla tego ułamka. Tomsn, 2016-09-02

Po „Starą baśń” sięgnęło 4.678 czytelników. Wystawili razem 2.170 ocen co dało notę 6,5 oraz 128 opinii. Przyjrzyjmy się wybranym:

• *Zaskakujące, jak ta książka potrafi wciągnąć człowieka, choć początkowo wcale się na to nie zanoszi. Natomiast dla mnie najbardziej porażającą sprawą był opis zachowania kmieciów i przy zwoływaniu wyprawy na Leszka i przy późniejszych wyborach nowego kniezia...Było to tak prawdziwe...i takie polskie. I zawsze gdy czytam tego typu powieści, zadziwia mnie i zasmuca, jak ta nasza mentalność nie zmienia się przez wieki. Strasznie spodobało mi się, jak Kraszewski poradził sobie z przedstawieniem legendy «Jak Myszy zjadły Popiela», chociaż i tak pewnie do końca życia będę miała w pamięci zapisaną dziecięcą wersję tej historii. Onika, 2012-08-01*

• *Po raz kolejny piszę to samo - jaka szkoda, że do niektórych książek jesteśmy zmuszani w szkole. Starej baśni nie ma już chyba w kanonie lektur szkolnych i na pewno wyjdzie jej to na dobre.To jest książka wybitna, książka magiczna i zjawiskowa. Książka, która wciąga, przyciąga, pociąga i nie chce puścić. Zachwycamy się pisarzami zagranicznymi, a swoich nie doceniamy. Absolutne «must read» każdego Polaka.Przeczytałam, pokochałam i brakowało mi jej, kiedy się skończyła. Jaka szkoda, że Kraszewski nie dopisze kolejnej części... Pokochałam za przyrodę, za klimat, za bohaterów, za realizm, za umiarkowanie, za miłość do Ojczyzny. Jestem na tak. Anna, 2015-05-10*

• *Jest w tej opowieści jakaś magia, która nieodparcie mnie przyciąga i sprawia, że do niej wracam, karmiąc swoją wyobraźnię obrazami początków państwa polskiego. anika, 2015-05-01*

• *Dlaczego ta książka nie jest już lekturą? Cudowna opowieść, piękny język, bardzo się cieszę, że zdecydowałam się ją przeczytać. Uczymy się innych języków i kultur ale tak na prawdę nie jesteśmy pewni skąd pochodzimy. Odpowiedzmy sobie szczerze - ilu słowiańskich bogów jesteśmy w stanie wymienić? Na szczęście jeszcze w paru książkach zachowały się opisy naszych cudownych zwyczajów :) A więc jeżeli chcecie wiedzieć np. jaką piosenkę powinniście śpiewać w Noc Kupały to trafiliście do dobrej książki. Angeee, 2015-03-24*

• *J.I Kraszewski napisał ponad 230 powieści ale to właśnie «Stara Baśń» weszła do kanonu literatury polskiej. Król Popiel, Piast, Doman, Wisz-pogańskie i legendarne początki Polaków. Samo to powoduje, że książka była i jest wyjątkowo interesującą lekturą zarówno dla młodzieży jak i dorosłych. Wartka akcja, pełen archaizmów język stylizowany na mowę Polan, a jednocześnie nie będącym trudnym w odbiorze, bogate oparcie powieści na ówczesnych badaniach archeologicznych, historycznych i etnograficznych. Nie sposób nie docenić dzieła Kraszewskiego. waldek1982, 2017-04-25*

Wielu czytelników zauważa pojawianie się i znikanie Kraszewskiego z listy lektur szkolnych. W większości traktują to jako wielką stratę dla młodzieży, która nieprzymuszona raczej po tę powieść nie sięgnie. Wymieniane walory Kraszewskiego to język, historia, legendarne dzieje państwa polskiego. Czyż nie te zalety wymienia się u Sienkiewicza? Być może silniej uwypuklone dydaktyzm, moralizatorstwo i misja „pokrzepiania serc” w powieściach Sienkiewicza pozwoliły mu wyprzeć zbyt prawdziwe, dosadne, z nieszczęściem w tle historii Kraszewskiego?

Inne powieści Kraszewskiego, które nigdy nie znalazły się w kanonie lektur ani nawet na liście lektur uzupełniających – do wyboru, także zostały zauważone przez użytkowników portalu lubimyczytac.pl. Po „Ulanę” sięgnęło prawie 600 czytelników, oceniło 333; po „Hrabinę Cosel” 1006 osób. Nie są to wcale imponujące, jednak pamiętać należy, iż wymienione powieści powstały w połowie XIX wieku a ich autor, co wykazuje niniejsze omówienie, niechętnie jest popularyzowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej.

Bajki i baśnie Kraszewskiego

Poza „Starą baśnią” w szkole nauczyciele sięgali jeszcze (przed rokiem 2012 chętniej i częściej) po dwa utwory: bajkę pt. „*Dziad i baba*” oraz baśń, legendę pt. „*Czarodziejski kwiat paproci*”. Obie pozycje omawiane były w szkole podstawowej, przed reformą z roku 2017, na II etapie edukacyjnym (klasy IV – VI).

Pierwszy z utworów jest rymowaną bajką o dwojgu starych ludziach, którzy za wszelką cenę chcieli schować się przed śmiercią. Czynili to rzekomo z wielkiej miłości do siebie, by drugiej osoby nie zostawić samej na świecie. W rzeczywistości prezentowali postawę pełną obłudy i fałszu. Uczniowie na podstawie tego utworu mieli szansę poznać takie pojęcia jak uosobienie, morał, paradoks, satyra. Dokładnie tak jak w przypadku bajek Krasickiego czy Mickiewicza. Dlaczego zatem ten wybór został zaniechany?

Dopóki podstawa programowa wskazywała Kraszewskiego jako reprezentanta m.in. bajki, jako gatunku do zaprezentowania uczniom, utwór „*Dziad i baba*” można było znaleźć w podręcznikach do języka polskiego dla klasy 6. Po 2012 roku pojawia się sporadycznie w podręcznikach do muzyki jako przykład piosenki, wśród scenariuszy bajki⁶ lub np. części artystycznej występów koła teatralnego⁷.

Drugi z utworów, baśń o kwiecie paproci „*Czarodziejski kwiat paproci*”, omawiany był zazwyczaj w klasie IV. Poruszał kwestie legendy, baśni jako gatunku epickiego, wprowadzał cechy gatunkowe, pozwalał na zestawienie polskiej legendy z innymi, znanymi uczniom podobnymi utworami. Lekcje te wprowadzały też pojęcie wieloznaczności słowa ‘legenda’. Pozwalały na sięgnięcie do pradawnych

6. Załącznik nr 1, scenariusz do bajki opublikowany na <http://szkolnictwo.pl/index.php?id=PU8568>;

7. Przykład scenariusza jako załącznik nr 2, publikacja: [http://www.profesor.pl/publikacja,12756,Scenariusze_Dziad-i-Baba-inscenizacja-do-wiersza](http://www.profesor.pl/publikacja,12756,Scenariusze_Dziad-i-Baba-inscenizacja-do-wiersza;);

wierzeń, historii sprzed panowania Piastów. Konspektów lekcji do tego utworu można znaleźć znacznie więcej. Przykładowe scenariusze z portali dla nauczycieli, m.in. profesor.pl oraz szkolnictwo.pl prezentuję na końcu niniejszego omówienia.

Niestety, w nowej podstawie programowej, pojęcie baśni i legendy omawia się na przykładach z Hansa Christiana Andersena (dla najmłodszych uczniów z klas I-III), nieznanej do tej pory Barbary Tylickiej «O krakowskich psach i kleparskich kotach. Polskie miasta w baśniach i legendach». Wskazuje się Charlesa Perraulta i Aleksandra Puszkina jako autorów wybranych baśni polskich i europejskich (w tym o «Kopciuszkę» i «Bajkę o rybaku i rybce»). Są również wybrane podania i legendy polskie (w tym o Lechu, Piaście, Krakę i Wandzie), ale bez wskazania autora.

„Poloniści z pasją”

Powyższą analizę dopełnia pytanie skierowane do nauczycieli języka polskiego, członków zamkniętej grupy na portalu społecznościowym facebook. Grupa nosi nazwę „Poloniści z pasją”, liczy 1.268 członków. Pytania do nauczycieli brzmiały:

– Czy w podręcznikach, z których korzystają, natknęli się na utwory Kraszewskiego? (klasa, wydawnictwo)

– Jakże to były utwory?

– Jakże mają doświadczenia z tym autorem?

Odpowiedzi potwierdziły stawianą w niniejszym opracowaniu tezę, iż utworów Kraszewskiego szkole się nie omawia, autor zniknął z najnowszych podręczników:

Od lat...w różnych podręcznikach szkolnych i na różnym poziomie (podstawowa, liceum) nie spotkałam tekstów Kraszewskiego...

Pracowałam na podręcznikach wielu wydawnictw i nigdzie nie było tekstów Kraszewskiego (gimnazjum).

W żadnym podręczniku gimnazjalnym nie spotkałam się z twórczością Kraszewskiego.

W podręcznikach 4-6 GWO (Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe – przyp. DŻ.) również nie ma tekstów Kraszewskiego.

Kraszewskiego znam tylko ze studiów - w szkole się o nim nie mówi. No chyba tylko w ramach ciekawostki, że jest w Księdze Rekordów Guinnessa.

Ja także nie spotkałam Kraszewskiego w podręcznikach szkolnych. Pojawił się natomiast na moich studiach w kanonie na zajęciach z historii literatury. Była to powieść «Ulana».

W „starym” „Jutro pójdę w świat” był i „Kwiat paproci” i „Dziad i baba”. (wyd. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne – przyp. DŻ)

Podsumowanie

- Pozycja Józefa Ignacego Kraszewskiego w polskiej szkole jest bardzo chwiejna.

- Jest twórcą nieobecny, pomijanym mimo niewątpliwych walorów edukacyjnych. W nowej podstawie programowej w całkowicie zreformowanym systemie kształcenia, w programie dla dla klas IV-VI, zamiast utworów Kraszewskiego (pośród wierszy, bajek, baśni, utworów patriotycznych) znalazły się wybrane wiersze: Władysława Bełzy, Jana Brzechwy, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Zbigniewa Herberta, Anny Kamińskiej, Joanny Kulmowej, Adama Mickiewicza, Czesława Miłosza, Tadeusza Różewicza, Juliusza Słowackiego, Leopolda Staffa, Juliana Tuwima, Jana Twardowskiego oraz pieśni i piosenki patriotyczne. Natomiast w programie dla klas VII-VIII zaproponowano utwory Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Stanisława Barańczaka, Cypriana Norwida, Bolesława Leśmiana, Mariana Hemara, Jarosława Marka Rymkiewicza, Wisławy Szymborskiej, Kazimierza Wierzyńskiego, Jana Lechonia, Jerzego Lieberta oraz fraszki Jana Sztudyngera i aforyzmy Stanisława Jerzego Leca.

- W związku z ograniczonym czasem nauczyciele niezwykle rzadko sięgają po utwory Kraszewskiego, by zaprezentować uczniom autora spoza kanonu.

- Trudności dostarcza także konieczność samodzielnego zorganizowania materiałów na zajęcia poświęcone Kraszewskiemu (brak atrakcyjnej oprawy utworu w podręczniku, a w związku z tym brak obudowy dydaktycznej).

- Schematyczne, wręcz rutynowe traktowanie zagadnień, np. jeśli omawiać z uczniami powieść historyczną to wybór pada na Sienkiewicza, jeśli baśnie to Andersen.

- Postępująca cyfryzacja, świat obrazu, aplikacji internetowych skutecznie wypchnęły autora reprezentującego literaturę połowy XIX wieku, nieco wymagającego ze względu na język oraz sposób prezentowania zagadnień epoki romantyzmu i pozytywizmu.

- Założenie, iż jedyna powieść Kraszewskiego - „Stara baśń” - może zostać wybrana przez nauczyciela na ostatnim etapie kształcenia na poziomie rozszerzonym jako lektura uzupełniająca być może spowoduje pojawienie się tego tekstu w roku szkolnym 2021/22 (spowodowane to jest wprowadzeniem obowiązku edukacji polonistycznej w układzie chronologicznym, zatem epoka romantyzmu omawiana będzie w klasie III nowej szkoły średniej).

Do opracowania powyższego materiału wykorzystałam informacje pochodzące ze stron:

1. <https://www.ore.edu.pl/podstawa-programowa/7322-podstawa-programowa-2017>;
2. <https://men.gov.pl/pl/zycie-szkoly/ksztalcenie-ogolne/podstawa-programowa>;
3. <http://www.profesor.pl>;
4. <http://www.lubimyczytac.pl> oraz moderowane rozmowy w grupach skupiających nauczycieli języka polskiego: poloniści z pasją, nauczyciele polskiego.

Załącznik nr 1

Scenariusz bajki pt. «Dziad i baba» - Józefa Ignacego Kraszewskiego

Osoby: narrator, dziad, baba, śmierć.

Scenografia: stół, miska, łyżka, garneczek, ława, prowizoryczne łóżko, okno, drzwi, obraz święty na ścianie, fajka, komin - narysowany na papierze, lampka - «ogień».

Na tle muzyki Jules Masseneta «Thais» - medytacja.

Na środku izby siedzą przy stole dziad i baba. Udają, że rozmawiają. Na stole stoi garnek z łyżką..., dziadek «pali» fajkę.

Narrator: *(wskazując na staruszków)*

Żyli sobie dziad i baba,

bardzo starzy oboje.

Ona kaszłaca i słaba.

Dziad: *(klepie kaszłacą babcię po ramieniu)*

Oj, tak, tak.

Narrator:

On skurczony we dwoje.

Baba:

Oj, mój mężu!

Postarzeliliśmy się, i to bardzo.

Dziad:

O tak, moja kochana.

Dalej udają, że rozmawiają.

Narrator:

Mieli chatkę maleńką,

taka stara jak oni.

(wskazując na okno i drzwi)

Jedno miała okienko

i jeden był wchód do niej.

Żyli bardzo szczęśliwie

i spokojnie jak w niebie,

czemu ja się nie dziwię,

bo przywykli do siebie.

Dziad:

Wiesz, moja kochana żono?! Kiedyś odejdziemy z tego świata. Smutno będzie, jeżeli nie umrzemy razem.

(z żalem) Tak pięknie nam razem było!!

Baba: Pomódlmy się za to, żebyśmy odeszli razem.

Dziad: (zadowolony) To jest myśl!

Dziad i baba podchodzą do obrazu, klękają, modlą się po cichu. Kończą. Wstają i idąc do stołu, baba kręci głową, i mówi:

Baba: *(z powątpieniem)*

Razem!?

To być nie może!

Ktoś choć chwilę wprzód skona!

Dziad: *(wstaje od stołu i mówi do widzów z żalem)*

Byle tylko nie ona.

Baba: *(spokojnie)*

Ja wprzód umrę.

Jestem starsza od ciebie,

co chwila bardziej słaba.

Zapłaczesz na moim pogrzebie.

Dziad:

Ja wprzód, moja miła.

(kaszle kilka razy)

Ja kaszlę bez ustanku.

I zimna mnie mogiła

przykryje lada ranku.

Baba:

Mnie wprzód! -Mnie, kochanie!

Dziad: *(ze złością)*

Mnie mówię! Dośćże tego,

dla ciebie płacz zostanie!

Baba: *(z ciekawością w głosie)*

A tobie nic, dlaczego?

przekomarzają się; udają, że się kłócą

Narrator:

I tak dalej, i dalej,

Jak zaczęli się kłócić,

tak się z miejsca porwali,

chatkę chcieli porzucić.

Dziad i baba biegną po izbie, udają, że chcą uciec.

Narrator:

Aż tu nagle do drzwi ktoś zapukał.

słysząc stukanie do drzwi

Baba (*przestraszona*): Kto tam?

Śmierć (*z grozą w głosie*):

Otwórzcie, proszę,

posłuszna waszej woli,

Śmierć jestem, skon przynoszę!

Ha, ha, ha...

Dziad i baba trzęsą się i chowają za siebie, wypychając się nawzajem do drzwi.

Dziad: (*wypychając babę, mówi błagającym tonem*)

Idź babo, drzwi otworzyć.

Baba:

Ot, to idź sam, jam słaba,

(*kieruje się do łóżka pod oknem*)

Ja się pójdę położyć.

(*zagląda do okna i mówi do dziada zatroskana*)

Fi, Śmierć na ślocie stoi

I czeka tam nieboga!

Idź, otwórz z łaski swojej!

Dziad: (*zbywając babę*)

Jak Ci jej szkoda,

to Ty Jej otwórz, moja droga.

(Dziad i baba biegną bezwiednie po izbie, nie wiedząc, gdzie mają uciec. Dziad wypycha się pod ławę, baba za kominem szuka kryjówki, a Śmierć ciągle puka.)

Narrator:

I byłyby lat dwieście

Pode drzwiami stała,

Lecz znudzona nareszcie

Kominem wleźć musiała.

(*zza komina wybiega Śmierć i goni dziada i babę za scenę*)

Opracowanie: Irena Dynys – Król, Szkoła Podstawowa w Mokrem źródło:
<http://szkolnictwo.pl/index.php?id=PU8568>.

Załącznik nr 2

Część artystyczna oparta na motywach bajki «Dziad i Baba» zaprezentowana przez członków kółka teatralnego działającego przy szkole podstawowej uatrakcyjniła obchody jubileuszowe Koła Gospodyń Wiejskich.

Scenariusz bajki na motywach J. I. Kraszewskiego „Dziad i Baba”

(Sceneria wnętrza chaty wiejskiej, dziad czyta gazetę, baba krząta się po chacie wykonując domowe obowiązki)

Narrator I

Był sobie dziad i baba,
szczęśliwi , bo młodzi oboje
ona kapryśna, bystrawa,
a on znosił jej nastroje.

Narrator II

Mieli chatkę maleńką ,
jeszcze pustą , bez dzieci.
Jedno miała okienko,
jedno wejście do sieni.

Narrator I

Żyli bardzo szczęśliwie,
jak przystało na młodych,
czemu ja się nie dziwię,
bo ona wielkiej urody.

Narrator II

Gdy tak z sobą przebywali
a wieczory były długie,
gromadki dzieci się dochowali
i zaczęły się spory różne.

Narrator I

Dziad powiada:

Dziad

Wychodzę na zebranie mój Ty kwiatuśzku, z rolnikami

Narrator II

A baba na to

Baba

Tak być nie może! A ja ? znowu z dzieciakami!

Dziad

Ależ ty moja kruszyno,
czyżbyś nie wiedziała tego, że miodowy czas już minął?
A na zebraniach nie robię nic złego

Baba

No i co z tego?

Narrator I

Baba biadoli, po izbie się snuję

Baba

Tak być nie może! On mi życie zmarnuje!

Chłopy powiedzmy na zebrania, a my tylko do garów szorowania?

Narrator II

Tymczasem wraca dziad do domu z zebrania
(*dziad śpiewa piosenkę «Widziołym Marynę»*)

Narrator I

Baba krząta się po izbie
a dziad doń się mizdrzy, tuli

Baba

A idźże se do tej Maryny!

Dziad

Nie bądź niemądra, ty moja gospodyni
Czemu się dąsasz? czegoż Ci brakuje?

Narrator II

Rzecz baba do siebie

Baba

On baluje a ja się marnuję!

Narrator I

Wtem odwiedza babę kuma , zza między sąsiadka
kuma (*kobieta I*)

Pójdziem Kasięńko do kopania ziemniaków do Kowalskiego Tadka?

Narrator II

Baba na to jak na lato. podskakuje, przytupuje i tak podśpiewuje
piosenka «Zielony mosteczek»

Narrator I

Kopią ziemniaki motykami
a baba tak rzecze

Baba

Precz z chłopami!

Koło Gospodyń Wiejskich zakładamy!

Będziem chodzić na babskie zebrania.

Szyć , tańcować do białego rana!

Kobieta I

Hej kobiety Koło Gospodyń

to nie tylko tańce niestety.

Kobieta II

O wszystko się postaramy
również konkursy przeprowadzamy!

Kobieta I

A żeby nie bolały nas kości
więcej mleka wysokiej jakości!

Kobieta II

A może na najbardziej ukwiecony ogródek?
Te malwy ,te maki i rzędy prymulek.

Baba

Wiem, więcej owoców, warzyw i kwiatów !
Co wy kobity na to?

Narrator II

Tak ze sobą debatowały,
że koło gospodyń w Russocicach zawiązały.
Wtem rzuciły swoje motyki, zapragnęły sławy te russockie kobity.
Oprócz konkursów, zebrań jeszcze zespół zawiązały
Filipinki się nazwały!
piosenka Filipinki

Narrator I

Dziad tymczasem drwa rąbie,
a baba w podskokach powraca.

Dziad

A cóż babo tak wesoło tobie?
Nie zmęczyła Cię u Kowalskiego praca?

Narrator II

Baba rzecze

Baba

Moja ty ptaszyno, jakby Ci powiedzieć?

Dziad

Czuję , że coś knujesz moja babo

Baba

Rzadziej będę w domu siedzieć

Narrator I

Dziadowi zrobiło się słabo,
podupał na zdrowiu nieborcze,
lecz cóż zrobić z taką babą
kiedy utrzymać w domu jej nie może?

Narrator II

Dziad do SKRU
baba w swoim kole,
dziad do pracy w polu,
a baba tańczy w zespole.
piosenka « Głęboka studzienka»

Narrator I

Mijał rok, dziesięć lat i więcej
dziad odkrywał korzyści z baby koła.
Im starsza była tym więcej w domu przebywała,
nauczyła się też dobrze gotować.

Narrator II

Tak mijały lata szybko
to baba to znów dziad na zebrania ganiał.
I to już prawie wszystko, powoli kończy się bajka cała.

Narrator I

Zrozumiał to dziad i wzruszył się szczerze

Dziad

To już 40 lat moja miła
istnienia twego koła.

Baba

Co się dzieje? jaka szkoła?

Narrator

lekko przygłucha już baba woła

Dziad

Nic się nie dzieje, to już 40 lat Koło Gospodyń w Russocicach istnieje
(dziad klęka przed babą)

Za Twą dobroć, kobiecość i Twą pracę
tym oto kwiatkiem Ci się odpłacę.

Na Twoje ręce życzenia wszystkim kobietą złożę
wytrwałości, szczęścia moc

Baba

Daj nam Boże

KONIEC

Opracowała: Iwona Kasprzak , źródło: <http://www.profesor.pl/publikacja,1275>
6,Scenariusze,Dziad-i-Baba-inscenizacja-do-wiersza.

Załącznik 3

Scenariusz lekcji: Czym jest legenda? Wokół utworu „Czarodziejski kwiat paproci”

1. Cele lekcji

a) Wiadomości

Uczeń:

- zna różne znaczenia słowa legenda,
- wie, czym cechuje się legenda,
- wie, co oznacza termin wieloznaczność.

b) Umiejętności

Uczeń potrafi:

- czytać tekst literacki ze zrozumieniem,
- użyć słowa legenda w jego różnych znaczeniach,
- płynnie czytać teksty literackie,
- wyjaśnić różne znaczenia wybranych homonimów,
- tworzyć związki frazeologiczne ze słowem legenda i legendarny.

2. Metoda i forma pracy

Praca z tekstem, poszukująca, ćwiczenia językowe.

3. Środki dydaktyczne

1. Podręcznik do kształcenia literackiego.
2. Przygotowane przez uczniów materiały o sławnych ludziach, pisarzach, idolach itp. oraz ich fotografie.
3. Mapa z legendą. Tekst *Legenda o św. Aleksym*.

4. Przebieg lekcji

a) Faza przygotowawcza

Nauczyciel zapoznaje uczniów z tematem lekcji, następnie prosi o ciche, samodzielne przeczytanie legendy o *Czarodziejskim kwiecie paproci*.

b) Faza realizacyjna

Po zakończeniu lektury nauczyciel sprawdza stopień zrozumienia tekstu. W tym celu zadaje pytania pomocnicze:

- Kim jest bohater legendy?
- Co postanowił zrobić Janek i kiedy?
- Co Janek zobaczył w lesie?
- Dokąd ognik zaprowadził Janka?
- Co odnalazł bohater dzięki ognikowi?
- Jak skończyła się przygoda Janka?

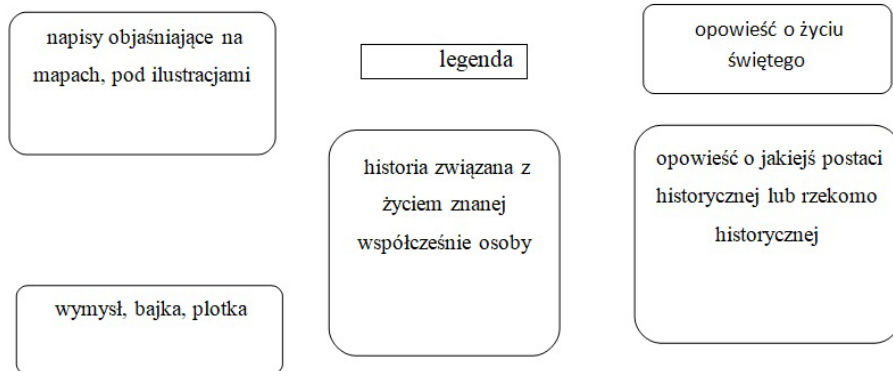
Uczniowie zgłaszają się przez podniesienie ręki i odpowiadają na pytania. Najbardziej aktywni otrzymują ocenę lub plusy. Odpowiedzi zapisują w zeszytach..

Nauczyciel prosi uczniów, aby na podstawie przeczytanego tekstu spróbowali zdefiniować słowo legenda. Uściśla odpowiedź, następnie poleca jej zapisanie w zeszytach:

Legenda – opowieść narracyjna, wprowadzająca elementy fantastyki i cudowności. W zakres gatunku wprowadza się także podania ludowe, ukazujące wierzenia ludowe oraz oddziaływanie sił boskich w życiu ludzi.

Nauczyciel pokazuje uczniom mapę z legendą. Uczniowie prezentują zdjęcia znanych ludzi, wieszają je na tablicy. Prowadzący pyta uczniów, co wiedzą o wybranych postaciach, swoich idolach, piosenkarzach, aktorach, o słynnych pisarzach czy malarzach. Przedstawia także *Legendę o św. Aleksym*, podaje przykłady innych legend, np. o Popielu, którego myszy zjadły, o złotej kaczmce.

Uczniowie, na podstawie zaprezentowanych przykładów, próbują ustalić inne znaczenia, niż zapisane w zeszytach, słowa legenda, podają przykłady. Można przypiąć na tablicy przygotowane wcześniej definicje:

Nauczyciel informuje uczniów, iż zjawisko, w którym jedno słowo ma wiele znaczeń, określa się mianem **wieloznaczności**.

W celu utrwalenia wiadomości uczniowie wykonują zadanie 1 (karta pracy).

c) Faza podsumowująca

Nauczyciel prosi uczniów o utworzenie różnych połączeń wyrazowych ze słowem legenda i – powstałym od niego – przymiotnikiem legendarny.

Przykładowe odpowiedzi:

chodząca legenda, legendarny film, legendarna postać, legendarny wieczór, stać się legendą, stworzyć legendę, być częścią legendy, legenda szkoły, legenda filmu, legenda muzyki, żywa legenda, to już legenda,

5. Bibliografia

1. Jaworski S., Szkolny słownik terminów literackich, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1991.

2. Mały Słownik Języka Polskiego, pod red. E. Sobol, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.

6. Załączniki

a) Karta pracy ucznia

Zadanie 1. Do podanych niżej wyrazów dopisz ich różne znaczenia.

babka –

[odpowiedź, np.: ciasto; kobieta; matka ojca lub matki]

zamek –

[odpowiedź, np.: dawna budowla obronna; urządzenie w drzwiach]

balon –

[odpowiedź, np.: statek powietrzny; zabawka dla dzieci; rodzaj piłki]

bałwan –

[odpowiedź, np.: figura ze śniegu; ogromna fala morska; głupi człowiek]

kurs –

[odpowiedź, np.: trasa; szkolenie, cykl zajęć; cena wymienna waluty]

obraz –

[odpowiedź, np.: dzieło plastyczne; widok kogoś lub czegoś; ogólne widzenie jakichś spraw; to, co widziane na ekranie telewizora]

b) Zadanie domowe

Utwórz po dwa zdania z każdym z wyrazów, które zostały podane w zadaniu 1. Pamiętaj, aby zastosować je w różnych znaczeniach.

7. Czas trwania lekcji

45 minut

(źródło: <http://www.scholaris.pl/zasob/51832?bid=0&iid=&query=legenda&api=>)

Załącznik 4

Scenariusz lekcji w klasie IV: Jakie ziarenka prawdy zawarte są w baśni o „Kwiecie paproci”?

emat lekcji: Jakie ziarenka prawdy zawarte są w baśni o „Kwiecie paproci”?

Cele lekcji:

- uczeń porównuje informacje z różnych źródeł i wyciąga wnioski,
- ocenia postępowanie bohatera
- uzasadnia swoje stanowisko, posługując się cytatami
- doskonali umiejętność poprawnej wypowiedzi.

Środki dydaktyczne:

- nagranie piosenki: „Kwiat jednej nocy”
- materiały plastyczne: papier kolorowy, bibuła, kredki, gazety itp.

Uczniowie w domu mieli przygotować się do pięknego czytania fragm. baśni, zebrać wiadomości na temat kwiatu paproci, przynieść materiały plastyczne.

Przebieg lekcji:

1. Wysłuchanie piosenki „Kwiat jednej nocy”
2. Praca w grupach (rozdanie ilustracji z kwiatami: stokrotka, konwalia, róża, bez. Grupy to jednakowe bukiety kwiatów (załącznik do tematu).
3. Prezentacja na forum klasy.
4. Praca z tekstem: czytanie fragm. baśni, uważne słuchanie.
5. Polecenia dla grup (załącznik do tematu).

Załączniki

Załącznik 1

Polecenie dla grup:

- porozmawiajcie o tym, czego dowiedzieliście się o kwiecie paproci
- przygotujcie informację dla pozostałych grup

Załącznik 2:

Polecenie dla grup:

-wykonajcie kwiat paproci, korzystając ze znanych technik i zgromadzonych pomocy plastycznych.. Przygotujcie ciekawą prezentację.

Załącznik 3:

Instrukcja dla grupy I:

- odszukajcie w baśni fragm.. opisujące kwiat paproci,
- zredagujcie opis tego niezwykłego kwiatu, znajdźcie cytaty o nim.

Instrukcja dla grupy II:

- odszukajcie fragm. opisujące Jacusia przed znalezieniem kwiatu,
- opiszcie, jakim wtedy był chłopcem, cytaty.

Instrukcja dla grupy III:

- odszukajcie fragm. opisujące Jacusia po znalezieniu kwiatu,
- opiszcie, jakim stał się chłopcem, cytaty.

Instrukcja dla grupy IV:

- odszukajcie fragm.. pokazujące, w jaki sposób Jacuś wykorzystał bogactwo,
- opiszcie, jakim stał się chłopcem, cytaty.

6. Prezentacja grup.

7. Praca tekstem- szukanie odpowiedzi na pytania:

- a) jakimi cechami wyróżniał się kwiat?
- b) jakim chłopcem był Jacuś przed znalezieniem kwiatu?
- c) Jakim chłopcem stał się Jacuś po znalezieniu kwiatu?
- d) Jaka prawda płynie z baśni?

Zadanie domowe: Odpowiedz na pytanie zawarte w temacie lekcji.

Autor: Małgorzata Sędrowska, 2010-05-19, Baranowo

(Źródło: <http://www.profesor.pl/publikacja,21217,Scenariusze,,Jakie-ziarenka-prawdy-zawarte-sa-w-basni-o-8222Kwiecie-paproci8221-Scenariusz-lekcji-w-kl>).

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Зеленогурський університет (Польща)

*Юзеф Крашевський в культурній
спадщині України та Польщі*

Збірник наукових праць
(за матеріалами міжрегіонального науково-практичного семінару
із міжнародною участю, 20 грудня 2017 року, м. Житомир)

Житомир - 2017

Редакційна колегія

Поліщук О. П. — голова редколегії, доктор філософських наук, професор (м. Житомир), **Троха Богдан**, доктор габілітований, професор ZU (м. Зелена Гура), **Єршов В. О.**, доктор філологічних наук, професор (м. Житомир), **Козловець М. А.**, доктор філософських наук, професор (м. Житомир), **Сейко Н. А.**, доктор педагогічних наук, професор (м. Житомир)

Рецензенти:

Юрчук О. О., доктор філологічних наук, доцент
Мельничук В. В., кандидат філософських наук, доцент
Яценко К. А., кандидат філософських наук, доцент

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 6 від 26 грудня 2017 року)

к 78 Юзеф Крашевський в культурній спадщині України та Польщі : зб. наук. пр. (за матеріалами міжрегіонального науково-практичного семінару із міжнародною участю, 20 грудня 2017 року, м. Житомир) / За ред. О. П. Поліщук, Б. Трохи, В. О. Єршова та ін.— Житомир, 2017. — 80 с.

У збірнику вміщено наукові праці українських та польських молодих науковців за матеріалами доповідей і тез на міжрегіональному науково-практичному семінарі із міжнародною участю «Юзеф Крашевський в культурній спадщині України та Польщі» (20 грудня 2017 року, м. Житомир), присвячених дослідженню творчого доробку відомого польського письменника, публіциста, громадського діяча XIX століття Юзефа Ігнація Крашевського та його значущості для сучасників.

Збірник буде корисним студентам, аспірантам, докторантам, викладачам вищих навчальних закладів і всім, хто цікавиться проблемами художньої творчості та її морально-етичними засадами в умовах міжкультурної взаємодії.